

Ölümün kıyısında hayat bulan sanat: TOMBAK

Osmanlı Devleti yeni bir medeniyet inşa ve ihya ederken, sömürü ve asimilasyon politikalarını elinin tersiyle tarihin derinliklerine gömüp adaleti dünyaya yaydı. Bunu yaparken de ilim, bilim ve **sanatla** zıve yaparak dünyayı unutulmayacak eserlerle bezedi. Biz bugün bunlardan sadece **"tomбак"**tan bahsedeceğiz. Ölümün kıyısında bu **sanatı** icra edenlere dokunup, kaybolmaya yüz tutmuş yitlik hazinemizi serdedeceğiz; **Yapı Kredi Kültür Sanat** Yayınları tarafından **yayınlanan** eser ve **sergiden** ilham alarak.

SABRI GÜLTEKİN
tul@yapikredi.com.tr

TOMBAK, altın ve cıva karışımından elde edilen yumuşak kıvamdaki amalgamın bakır eşyalar üzerine fırça ile sürülerek, altın görünümü kazandırılan nesnelere verilen isimdir. Tomбак kelimesinin Malaycada bakır anlamına gelen "lombaga" sözcüğünün dönüşmesiyle Türkçeye geçtiği düşünülmektedir.

Altın-cıva karışımı ile kaplanmış bakır ve bakır alaşımından meydana getirilen geleneksel kültür miraslarımızdan olan Tomбак **Sanatı**, 16. yüzyılın başında altın ve gümüşün çok pahalı ve günah olmasından dolayı ortaya çıkmış, İslam inanışında, altın eşya kullanmak hoş karşılanmadığı için Osmanlılar bu **sanat** tekniğini geliştirmiş. Bu **sanat** kısa zamanda büyük rağbet görmüş.

Ünü dünyaya yayıldı

Tomбак kullanımı hem gündelik hayatta hem askeri alanda tercih edilmiş. Başlarda **Osmanlı sarayı** ve saray mensupları için üretilen tomбак eşyalar, zamanla varlıklı kimselerin de günlük hayatına nüfuz etmiş. Tomбакlar, kap kacakları temizlik eşyalarına, aydınlatma gereçlerinden askeri tören teçhizatlarına kadar birçok alanda kullanılmaya başlanmış.

Tomбак **sanatı**, Osmanlı Devleti döneminde dini mekânlarda, mimari yapılarda ve askeri alanlarda sıkça yer bulmuş. Zamanla mimari süslemelerde ve kemer tokaları, vazo, kahve fincanı ve güğümü, tepsisi, ibrik, hamam tasi, sahan gibi eşyalar tomбак tekniği ile vücut bulmuş.

Ustalar ağır bedel ödedi

Tomбак **sanatı** aşkla yoğrulmuş emekle birlikte, tehlikeli bir serüvenin ürünü olma özelliğini de taşıyordu. Ünlü Türk gezgini Evliya Çelebi Seyahatnâme'sinde "esnaf-ı civacıyan" dediği zanaatkarlar, nesiller boyu süren usta-çırak ilişkisinin en verimli ürünlerine aracılık eden tomбак tekniğini uygularken ağır bedeller ödüyorlardı.

Altın ve cıvanın harmanlanması için bir dizi işlem gerçekleştirilirken, zehirli bir maden olan cıvadan zehirlenen ustalar erken yaşlarda hayata veda ediyordu. **Sanatkarlar**, hasta olacaklarını, belki de hayatlarını kaybedeceklerini bile bile birbirinden nadide eserleri üretiliyorlardı.

Bu nedenle tomбак ustalarının isimleri ve yaşamları, bugün tomбак eşyalara atfedilen paha biçilmez değeri daha da anlamlı kılıyor.

Gizli kalmış hazinelerimiz

Fedakârlığın ürünü olan Tomбак **sanatında** hayat bulan ışıltılı eserler, "Tomбак: Altından Süzülen Zarafet" adlı altında **kütaplaştırılıp**, Beyoğlu'ndaki **Yapı Kredi Müzesi**'nde **sergilenerek** Osmanlıların unutulmuş ve gizli kalmış hazinelerini gün yüzüne çıkardı.

Yapı Kredi Kültür **Sanat** Yayıncılık A.Ş. tarafından özenle yayına hazırlanan "Tomбак: Altından Süzülen Zarafet" isimli **sergi** kitabı, unutulmaya yüz tutmuş bir **sanatın** örneklerini **sanatseverlerle** buluşturmak üzere yayına hazırlanmıştır.

Beyoğlu **Yapı Kredi Kültür Sanat** in birinci katında bulunan **Yapı Kredi Müzesi**, açtığı "Tomбак: Altından Süzülen Zarafet" **sergisineyle**, Osmanlıların bir **sanat** dalını ve gizli kalmış bir hazineyi tarih ve **sanat** meraklılarıyla buluşturuyor.

Sergi 5 bölümden oluşuyor

Müzeler ve özel koleksiyonlardan seçilen en nadide örneklerin yer aldığı **sergi**; "Sofra ve Yemek Sunumu", "Su, Temizlik ve Güzel Koku", "Giyim Kuşamda Tomбак", "Osmanlı'nın Altın Ordusu" ve "İşğin Kaynağı" başlıklarında toplamda beş bölümden oluşuyor ve tomбакları kullanım alanlarına göre **sanatseverlere** tanıtmayı amaçlıyor.

Sergi 21 Kasım 2018'den beri **sanatseverlerin** yoğun ilgisini görüyor. Kuratörlüğünü Nihat Tekdemir, danışmanlığını Prof. Dr. Sümer Atasoy ve Güner Liman, tasarımını ise Yeşim Demir'in yaptığı **sergi**, 28 Nisan 2019 tarihine kadar gezilebilecek.

ASKERİ TOMBAKLARDA KAYI SİLAH DAMGASI

OGUZLARIN Kayı boyuna mensup Osmanlılar, cephaneliklerine aldıkları mığfer, kalkan, at alın zırhı gibi savunma silahlarına Kayı Silah Damgası vururlardı. Askeri malzemelerin üretim ve tomбакlama işlemi bittikten sonra silahhaneye vurulan bu damga, bazen seferlerde ganimet olarak alınıp ikinci defa kullanılan silahlara da vurulurdu.

GİYİMDE DE KULLANILIRDI

PAYTAHTTA varlıklı kadınlar giyim kuşama ve takıya son derece önem verirdi. Kaliteli ve göz alıcı kuşaklar özel terzilerin ellerinde eşsiz kıyafetlere dönüşürdü. Kuşaklar ve kemerler kadınların vazgeçilmez aksesuarları arasındaydı. Dışarıya çıkılınca bu elbiselerin üzerine dizlere kadar inen mantolar giyilir ve yarı saydam peçeler takılırdı. Bel kısmına ya kuşak bağlanır ya da işlemeli kemerler takılırdı. Kullanılan kuşağın ipek, kederinin ise tomбак olmasına özellikle özen gösterilirdi.

OSMANLI TEMİZLİĞE ÖNEMLER VERİRDİ

İSLÂM dininin şartları arasında temizliğin ayrı bir tutması ve temizlikte suyun arz ettiği önem, Osmanlı'da leğen, ibrik gibi su kaplarının üretimini zorunlu kılmıştı. Saray mensuplarına düzenli olarak ibrik hizmeti verilir, kullanılan ibriklerin tomбак olmasına özen gösterilirdi. Yemekten önce kıymetli tomбак leğen ve ibriklerle eller yıkanır, sırma başlı havlularla eller silinir, sofraya öyle oturulurdu. Zengin konaklarında el ve ayak temizliği için tomбак leğen-ibrik kullanılır, leğenlerin altına kırmızı çuhadan kenarları şeritli yağlar serilirdi. El yıkanırken elinden sabunu kaçırmak, kırmızı yağı üzerine su akıtmak, leğene tükürmek ayıp sayılırdı. Kasım ayından sonra ibriklere muhakkak ılık su konurdu. Kış iyice bastırıldığında ise sultanlar için kor ateş hazinesi bulunan ve içindeki suyu ısıtan özel tasarım tomбак ibrikler kullanılırdı.

SANDAN